СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том I

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СЪВРЕМЕННОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Проф. д.н Божидар Божинов 9

PREPARING FUTURE PROFESSIONALS IN BUSINESS SCIENCES FOR THE AI ERA: COMPETENCIES AND CURRICULAR CHALLENGES
Prof., Célio Gonçalo Cardoso Marques, PhD, Senior Technician, MSc, Ana Catarina Gomes Almeida 27

INVESTIGATING GRANGER CAUSALITY BETWEEN GDP-RELATED INDICATORS: EVIDENCE FROM BULGARIA AND ROMANIA
Professor, Alexandru-Lucian Manole, PhD., Professor, Cristian-Marian Barbu, PhD. 43

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

АНАЛИЗ НА ЦЕНОВИЯ ТРЕНД НА БЪЛГАРСКИТЕ БОРСОВО ТЪРГУВАНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА, СЛЕД COVID И ПРИ ВОЙНАТА В УКРАЙНА
Проф. д-р Стефан Симеонов, Алексей Гудев, докторант 57

LEASING AS STRATEGIC FINANCING TOOL
Prof. Tatjana Spaseska, PhD, Emilija Gjorgjioska, Aneta Risteska-Jankuloska 64

ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ И ПРЕХОДА КЪМ НИСКОВЪГЛЕРОДНО ОТОПЛЕНИЕ
Доц. д-р Александрина Александрова 73

РАЗВИТИЕ И ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ НА БАЛКАНИТЕ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Доц. д-р Венцислав Василев 80

ФИНАНСОВ КОНТРОЛИНГ И БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Доц. д-р Людмил Кръстев 88

ИКОНОМИЧЕСКА ПРИРОДА НА РАЗХОДИТЕ ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
Доц. д-р Марин Маринов 93

ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ МЕЖДУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИ И ИНВЕСТИЦИИТЕ
Доц. д-р Наталия Силичева 102

ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 109

ТЕНДЕНЦИИ В ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТТА НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ СТАЖ ПРИ МАТЕРИАЛИЗИРАНЕ ПРАВОТО НА ПЕНСИЯ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 120

ПОЛОВО-ВЪЗРАСТОВИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ ПРИ СТАРОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 129

ВЛИЯНИЕ НА ОСНОВНИТЕ ФАКТОРИ ВЪРХУ РЕАЛИЗИРАНИЯ ПРЕМИЕН ПРИХОД ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО НА СГРАДИ И ДОМАШНО ИМУЩЕСТВО
Доц. д-р Румен Ерусалимов 139

БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА ПРИ ЗАСТРАХОВКАТА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“ В БЪЛГАРИЯ – ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов, д-р Николай Илиев 147

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И МАКРОИКОНОМИЧЕСКА СТАБИЛНОСТ В УСЛОВИЯ НА КРИЗА: ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ (2019–2022)
Доц. д-р Танер Исмаилов, доц. д-р Махмут Кадир Ишгювен 155

ЖИЗНЕНИЯТ ЦИКЪЛ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ КАТО ФАКТОР ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ТЪРСЕНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ПРОДУКТИ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 163

ПОТЕНЦИАЛНА РОЛЯ НА ТЕЛЕМАТИЧНИТЕ СИСТЕМИ В ЗАСТРАХОВАНЕТО И ПОДОБРЯВАНЕ НА ПЪТНАТА БЕЗОПАСНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 171

СЪСТОЯНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ПЕНСИОННИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ИМ ЗА ИЗПЛАЩАНЕ НА АДЕКВАТНИ ПЕНСИИ ЗА РАННО ПЕНСИОНИРАНЕ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 179

РОЛЯТА НА ИНФЛАЦИЯТА ВЪРХУ ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Петя Василева 188

ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПАЗАРА НА ТРУДА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 195

ВОЛАТИЛНОСТТА КАТО АКТИВ: АНАЛИЗ НА VIX И ETF АЛТЕРНАТИВИ ЗА ИНВЕСТИТОРИТЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов 201

СТАБИЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ СЕКТОР В УСЛОВИЯТА НА МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ТУБОЛЕНЦИИ И ПОДГОТОВКА ЗА ЧЛЕНСТО В ЕВРОЗОНАТА
Ас. д-р Рая Драгоева 209

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА АДАПТАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР НА ТРУДА КЪМ ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ: СРАВНЕНИЕ С ЕС-27
Ас. Велислава Петрова 216

ВЛИЯНИЕТО НА РЕГЛАМЕНТА MICA ВЪРХУ ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ И РИСКОВЕТЕ НА КРИПТО ПАЗАРА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Д-р Габриела Кръстева 224

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОРГАНИЗАЦИОННАТА РАМКА НА ПЕНСИИТЕ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Д-р Жанета Ангелова 230

ОЦЕНКА НА РИСКОВИЯ ПРОФИЛ НА ПЛАЩАНИЯТА ПО ЗАСТРАХОВКИ „ИМУЩЕСТВО“ И „КАСКО НА МПС“ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Д-р Радка Василева 238

ИСТОРИЯ НА ЕВРОТО: ВЪЗНИКВАНЕ, РАЗВИТИЕ И ЛОГИКА НА ВАЛУТНАТА КОНСТРУКЦИЯ
Докторант Атанаска Минчева 246

ДАНЪЧНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ КАТО РЕШЕНИЕ ЗА УСТОЙЧИВОТО ФИНАНСИРАНЕ НА МЛАДЕЖКИТЕ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ахмед Куйтов 254

ОПТИМИЗИРАНЕ НА ПРОДАЖБИТЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯТА НА ТУРБУЛЕНТНОСТ
Докторант Габриела Спасова 261

СРАВНИТЕЛЕН ПРЕГЛЕД НА МЕТОДИТЕ ЗА ИЗЧИСЛЯВАНЕ НА ПЕНСИЯ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГЛАМЕНТИ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНАТА СИГУРНОСТ, ПО КОИТО РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ Е СТРАНА
Докторант Диляна Йорданова 269

ДЕКАРБОНИЗАЦИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ВЗАИМОВРЪЗКИ В КОНТЕКСТА НА ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД
Докторант Иван Спасов 277

СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА БАНКОВОТО ЖИЛИЩНО КРЕДИТИРАНЕ В БЪЛГАРИЯ – РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ
Докторант Инна Борозенкова 284

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ И ЛИКВИДНОСТТА В ERP/BI СРЕДАТА: МЕХАНИЗМИ, ЕФЕКТИ, УСЛОВИЯ ЗА УСПЕХ
Докторант Кирил Пенев 292

КРИПТОВАЛУТИТЕ КАТО ПЛАТЕЖНО СРЕДСТВО: ИКОНОМИЧЕСКА ЛОГИКА, ОГРАНИЧЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ
Докторант Красимир Иванов 299

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АНТИИНФЛАЦИОННАТА ПАРИЧНА ПОЛИТИКА НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ И ЕЦБ (2021-2025)
Докторант Кристиян Варамезов 307

ОРГАНИЗАЦИОННО-ИКОНОМИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДОПЪЛНИТЕЛНОТО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В НЯКОИ СТРАНИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Докторант Кристияна Милинова 316

РАЗВИТИЕ НА ПРЕДЯВЕНИТЕ ПРЕТЕНЦИИ КЪМ ГАРАНЦИОННИЯ ФОНД, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТРАХОВКА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“
Докторант Максим Колев 324

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ
Докторант Маргарита Кръстева 331

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА TGARCH МОДЕЛА ЗА ОЦЕНКА НА ПАЗАРНИЯ РИСК
Докторант Петър Джелепов 337

СРАВНИТЕЛНА ОЦЕНКА НА ШЕСТТЕ НАЙ-ГОЛЕМИ ПЕТРОЛНИ КОМПАНИИ В СВЕТА ЧРЕЗ ПАЗАРНИ МУЛТИПЛИКАТОРИ P/B, P/IOS И P/E
Докторант Ралица Иванова 342

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФИНАНСОВОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОЕКТИ, ПОРОДЕНИ ОТ РАЗЛИЧИЯ В ТЪЛКУВАНЕТО НА ПРОГРАМНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ
Докторант Славейко Славков 348

СУРОВИННАТА БАЗА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ В МЕСОПРЕРАБОТВАТЕЛНИЯ СЕКТОР
Докторант Юли Станков 356

ДИГИТАЛНИТЕ РАЗПЛАЩАНИЯ И УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛИЧНИЯ БЮДЖЕТ ПРИ СТУДЕНТИТЕ
Студент Галя Тулина 363

ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ ПРЕДИ И СЛЕД ЕВРОТО: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА БАЛТИЙСКИТЕ СТРАНИ И ИЗВОДИ ЗА БЪЛГАРИЯ
Студент Ивайло Василев 369

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА ОСНОВОПОЛОЖНИКА НА СВИЩОВСКАТА АКАДЕМИЧНА СЧЕТОВОДНА ШКОЛА - ПРОФЕСОР ГОСПОДИН ТОШЕВ
Проф. д-р Атанас Атанасов 381

УСТОЙЧИВОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И КАЧЕСТВО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Prof. Dimitrios P. Petropoulos, PhD, доц. д-р Галина Чиприянова 386

SEMI-TENSOR PRODUCT FOR FINITE GAMES WITH DETERMINISTIC STRATEGY DYNAMICS: A TUTORIAL
Prof. Renato De Leone, PhD..... 395

ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА В БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ – ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ТЯХНАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Доц. д-р Венцислав Вечев 404

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ОТЧЕТНОСТТА
Доц. д-р Галина Чиприянова 410

ВЪРХУ НЯКОИ АСПЕКТИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА НАТРУПВАНЕ И ТРАНСФЕР НА КРЕДИТИ (ECTS) ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В ОКС „БАКАЛАВЪР“
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова..... 424

ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО КЪМ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ОБУЧЕНИЕТО
Доц. д-р Даниела Александрова Георгиева..... 431

SUSTAINABILITY REPORTING IN THE PUBLIC SECTOR: INTERNATIONAL FRAMEWORKS, SECTOR-SPECIFIC CHARACTERISTICS AND PROSPECTS FOR BULGARIA
Доц. д-р Диана Папраданова..... 440

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В СИСТЕМИТЕ ЗА АВТОМАТИЗИРАН КОНТРОЛ ВЪРХУ АВТЕНТИЧНОСТТА НА ЕВРОБАНКНОТИТЕ
Доц. д-р Зорница Ганчева 448

ГОТОВИ ЛИ СМЕ ЗА ОБЪРНАТО ПРЕПОДАВАНЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО?
Доц. д-р Ива Монева 456

СТАНДАРТИЗИРАН ПОДХОД ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И ОПОВЕСТЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ФИНАНСОВИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Иван Андреев..... 465

НЕСТАНДАРТНО ПРИЛОЖЕНИЕ НА КЛАСИЧЕСКИ ТЕХНИКИ ЗА ДЕТЕРМИНИРАН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ
Доц. д-р Красимир Кулчев, гл. ас. д-р Галя Кушева 473

АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА И СТРУКТУРАТА НА ЕМИСИИТЕ НА ВРЕДНИ ВЕЩЕСТВА В АТМОСФЕРАТА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 479

РАЗХОДИТЕ ЗА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ ПО ФУНКЦИИ В БЪЛГАРИЯ – ДИНАМИКА, СТРУКТУРА И ЕВРОПЕЙСКИ СРАВНЕНИЯ
Доц. д-р Маргарита Шопова 489

ЦЕНТРАЛИЗИРАНОТО МИТНИЧЕСКО ОФОРМЯНЕ В ЕС – МИТ ИЛИ РЕАЛНОСТ
Доц. д-р Момчил Антов 499

СЧЕТОВОДНО ТРЕТИРАНЕ НА УСТОЙЧИВИТЕ ИНВЕСТИЦИИ В КОНТЕКСТА НА ТАКСОНОМИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Николина Грозева 507

ЗНАЧЕНИЕ НА НЕФИНАНСОВАТА (ЕКОЛОГИЧНА) ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ФИНАНСОВА УСТОЙЧИВОСТ В АГРАРНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Павлина Димитрова 513

ДИГИТАЛНА КОХЕРЕНТНОСТ НА КОНТРОЛНАТА СИСТЕМА: ПЪТ КЪМ ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ФРАГМЕНТАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Мариета Спасова 521

ДИНАМИЧНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБЛАСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ СПОРЕД ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ, ЗАПЛАЩАНИ ОТ НЗОК
Доц. д-р Пламен Петков 526

ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПРЕЦЕНКА В СЧЕТОВОДСТВОТО И СВЪРЗАНИТЕ С НЕЯ РИСКОВЕ: ПРОЯВЛЕНИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ
Доц. д-р Радосвета Йорданова Кръстева-Христова 537

ПО ВЪПРОСА ЗА РЕНТАБИЛНОСТТА, ЛИКВИДНОСТТА И ОБРЪЩАЕМОСТТА НА ТЕКУЩИТЕ АКТИВИ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО /МЕТОДИКА И МЕТОДОЛОГИЯ ЗА АНАЛИЗ/
Доц. д-р Росица Иванова 549

ПАРАДОКСИТЕ НА СЧЕТОВОДСТВОТО И СЧЕТОВОДНИТЕ ПРИНЦИПИ
Доц. д-р Светлозар Стефанов 557

ИНТЕГРИРАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОДИТА: МССУ 5000 И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА ОДИТОРСКАТА ПРОФЕСИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 566

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СТРУКТУРНАТА ДИНАМИКА НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ В АТМОСФЕРАТА
Доц. д-р Стела Касабова 574

СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО И ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА
Доц. д-р Галина Чиприянова, Цветелина Яламова, докторант 582

КОНТРОЛ И УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВОТО ЗДРАВЕ НА МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Дияна Иванова 591

БИБЛИОМЕТРИЧЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ ФОРМАЛНОСТИ И АДМИНИСТРАТИВНАТА ТЕЖЕСТ
Гл. ас. д-р Желью Желев 599

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО НА ИНСПЕКЦИОННА ДЕЙНОСТ ОТ ОРГАНИТЕ НА ДФИ
Гл. ас. д-р Надежда Цветкова..... 606

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА СЧЕТОВОДСТВОТО В КОНТЕКСТА НА РАЗВИТИЕТО НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 613

ЕКОЛОГИЧНО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО – КАК ДА ГО ИЗПОЛЗВАМЕ
Гл. ас. д-р Росен Колев 621

КРЕДИТНИЯТ АНАЛИЗ КАТО САМОСТОЯТЕЛНА НАУЧНА И УЧЕБНА ДИСЦИПЛИНА: ПРЕДМЕТ, МЕТОД И ИНФОРМАЦИОННА ОСНОВА В КОНТЕКСТА НА SAF-T
Д-р Петър Петров..... 629

КОЕФИЦИЕНТ НА КРИЗИСНА ЛИКВИДНОСТ (CLR) И ИНДЕКС ЗА СТАБИЛНОСТ (PSI) КАТО РАННИ СИГНАЛИ В КРЕДИТНИЯ АНАЛИЗ: МЕТОДИЧЕСКА РАМКА И ЕМПИРИЧНА АПРОБАЦИЯ
Д-р Петър Петров..... 637

ОТЧИТАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОРГАНИЗАЦИИТЕ ОТ ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – НОРМАТИВНИ И ИНФОРМАЦИОННИ АСПЕКТИ
Докторант Веселина Тодорова..... 645

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО, ИЗЧИСЛЕНИ ПОСРЕДСТВОМ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СМЕТКИ ЗА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Гергана Павлова 657

НОРМАТИВНА РАМКА И АДМИНИСТРАТИВНИ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ПРИЕМА НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Докторант Диана Маринкова..... 666

ДИНАМИКА И СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДЕКСА НА ЧОВЕШКОТО РАЗВИТИЕ: МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА
Докторант Диана Мутафова 672

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ, ПОДХОДИ И МЕТОДИ ПРИ ИЗВЪРШВАНЕТО НА СЪДЕБНО-СЧЕТОВОДНИ ЕКСПЕРТИЗИ
Докторант Димитър Иванов..... 680

СЧЕТОВОДСТВОТО В СЪВРЕМЕННАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА
Докторант Дияна Попова 689

ВНЕДРЯВАНЕ НА ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТТА В ПРЕДПРИЯТИЯТА – ОРГАНИЗАЦИОННИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Докторант Ивайло Кънев..... 698

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МАШИННОТО ОБУЧЕНИЕ ЗА ПРОГНОЗИРАНЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ КОЛИЧЕСТВА АНТИДИАБЕТНИ ЛЕКАРСТВА
Докторант Иван Митков 706

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА СЧЕТОВОДНИЯ ПЕРСОНАЛ И КАЧЕСТВОТО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Иван Николов 714

ФОРМИРАНЕ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА ФИНАНСОВИЯ РЕЗУЛТАТ (ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ, МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ СЧЕТОВОДНИ РАЗБИРАНИЯ)
Докторант Ивелина Панайотова 721

МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА БЕДНОСТТА –СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АБСОЛЮТНИЯ, ОТНОСИТЕЛНИЯ И СУБЕКТИВНИЯ ПОДХОД
Докторант Нуридин Нуридин 731

ОТЧЕТНИЯТ ПРОЦЕС В ПРЕДПРИЯТИЕТО – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА И ОСНОВНИ ЕТАПИ
Докторант Пламена Николова 743

ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ИНТЕГРИРАНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО
Докторант Рая Темнялова 754

ОСОБЕНОСТИ НА КОНТРОЛА ВЪРХУ ЕВРОПЕЙСКИТЕ СРЕДСТВА ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
Докторант Снежана Ясенова Парушева-Ламбева 764

КРЕДИТНИЯТ РЕЙТИНГ КАТО ФАКТОР ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТТА
Докторант Стоянка Бозвелиева 773

СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА НА ЕТИЧНИТЕ НОРМИ, ЕТИЧНА ПРЕЦЕНКА И ПРОФЕСИОНАЛНО РЕШЕНИЕ
Докторант Таня Димитрова Станева 780

ОСОБЕНОСТИ НА ВЗЕМАНИЯТА КАТО ОТЧЕТНИ ОБЕКТИ В ПЪТНОСТРОИТЕЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Цветелина Мишонова 789

ОСОБЕНОСТИ НА ВЗЕМАНИЯТА КАТО ОТЧЕТНИ ОБЕКТИ В ПЪТНОСТРОИТЕЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

Докторант Цветелина Мишонова[1]

Резюме: *Пътностроителните предприятия притежават технологични, организационни и икономически характеристики, отличаващи ги от останалите икономичес*

ки единици, функциониращи в сектора на строителството. Особеностите на вземанията като отчетни обекти в пътностроителнтие предприятия се определят и от договорите, с които се възлагат строителството и управлението на инвестиционните проекти и задържането на суми от възложителите за отстраняване на дефекти по време на гаранционния срок.

Ключови думи: *счетоводство, пътностроителни предприятия, вземания, особености, отчетност*

JEL: A10, M41

FEATURES OF RECEIVABLES AS REPORTING OBJECTS IN ROAD CONSTRUCTION ENTERPRISES

PhD student Tsvetelina Mishonova

Abstract: *Road construction companies are distinguished by technological, organisational, and economic characteristics that distinguish them from others economic units operating in the construction sector. The specifics of receivables as reporting objects in road construction companies are also determined by the contracts that assign the construction and management of investment projects and the retention of amounts from the clients for the removal of defects during the warranty period.*

Key words*: accounting, road construction, enterprises, receivables, features, reporting*

JEL: A10, M41

1. Въведение

Вземанията са финансови активи, създадени от предприятието чрез директно предоставяне на пари, услуги или стоки. Те не се класифицират като инвестиции, държани до падеж, въпреки, че може да имат такъв или да се включват в баланса на предприятието до изтичане на падежа (Дурин и Дурина, 2007). Пътностроителните предприятия притежават технологични,

[1] ts.i.mishonova@gmail.com, СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

организационни и икономически характеристики, отличаващи ги от останалите икономически единици, функциониращи в сектора на строителството. Финансовите и икономическите особености се обуславят от няколко аспекта. На първо място, държавната и общинската власт са основни клиенти, като повечето от изпълняваните проекти са публична държавна или общинска собственост, в резултат на което пътностроителните предприятия изпълняват обществени поръчки. На второ място, следва да се посочи значителният размер на оборотния капитал и необходимостта от средства за закупуване на материали и суровини, преди получаване на изцяло дължимото плащане от възложителя. На трето място, пътностроителните предприятия имат отговорност години след завършване на обектите, което може да доведе до непредвидени разходи (Стоянов, 2012). Финансовите и икономически особености оказват влияние и върху вземанията при пътностроителните предприятия.

2. Специфика на вземанията като отчетни обекти в предприятията

Нормалното функциониране на всеки стопански субект, включително и на пътностроителните предприятия, е свързано с постигане на икономическа изгода от осъществяваната дейност чрез продажба на активи или извършване на услуги. Според действащата нормативна разпоредба със сключване на договора за продажба, продавачът се задължава да прехвърли собствеността на дадена вещ или друго договорено право, а купувачът респективно се задължава да му заплати (чл. 183 от Закона за задълженията и договорите). Ако времето на уреждане на взаимоотношенията между двете страни не съвпадне с момента на осъществяване на сделката, то се формират разчетни отношения, които са под формата на вземания за предприятието продавач. Вземанията са част от състава на активите на предприятията, като уреждането им в повечето случаи се реализира в краткосрочен период, като срокът за инкасиране се определя в зависимост от предприетата търговска политика.

Вземанията се определят като ресурс на предприятието, който е във владеене на клиента. В резултат на това купувачът трябва да плати неговата парична равностойност или да го върне в натурално-веществен вид. Краткосрочните вземания имат различно предназначение и функционална роля, като основните са свързани с вземания по продажби (вземания от клиенти на предприятието, които плащат чрез посредничеството на банките, като до момента на получаване на сумата по банковата сметка се отчита вземане от клиенти), от свързани предприятия, по аванси и др. (Стоянов и Савова, 2010).

Осъществяваната дейност от предприятието оказва влияние върху динамиката и състоянието на вземанията от клиентите. От една страна, предприятието се стреми да реализира в голяма степен готовите продукти или предлаганите услуги, като осигурява възможност на контрагентите си да

отлагат във времето плащането на стойността им. От друга страна, увеличаването на вземанията е свързано с риск от загуби в резултат на несъбираемост. Изборът на конкретно решение от предприятието се определя от съпоставянето на очакваните приходи от осъществените продажби с отложено плащане и разходите, които се отнасят до инкасиране на вземанията. Постигането на баланс между посочените обстоятелства е основополагащо за рационалното управление на дебиторската задлъжнялост на предприятието и вземане на решения, свързани с условия на продажби, гарантиращи инкасиране на вземанията; индивидуално определяне на кредитни лимити за различните контрагенти; предприемане на дейности за ускорена възвръщаемост на вземанията от клиенти; ограничаване партньорството с високо рискови контрагенти и др. (Андреев, 2014).

3. Особености в дейността и счетоводството на пътностроителните предприятия

Строителството е един от основните сектори в страната, като строително-производствените процеси се отличават с извършването на редица строително монтажни дейности с използване на разнообразие от услуги, стоки, продукти и материали (Ганев, 2025). Спецификата на дейността и счетоводната отчетност в пътностроителните предприятия се определя от мащаба на изпълняваните дейности и проекти и дългия цикъл на реализиране. Всеки обект, който се строи е конкретен проект, обикновено е с отделен бюджет, като проектите се изпълняват в повечето случаи повече от една финансова година и основни клиенти са държавата (Агенцията за пътна инфраструктура) и общините, с използване на процедури по Закона за обществените поръчки.

Осъществяваните разходи от пътностроителните предприятия се проследяват и организират аналитично за отделните обекти, като могат да бъдат директни (горива, материали, заплати, амортизации на използвана техника) и косвени (за временни постройки на обектите и др.). Поради факта, че изпълняваните договори на клиенти от пътностроителните предприятия са дългосрочни, то те се признават поетапно с актове за приемане, като извършените строително-монтажни работи се сертифицират от осъществявания надзор и от възложителя; на база степен на завършеност (признаване на приходите на база постигнат напредък по проекта) и т.н.

Съществена специфика в счетоводните записвания на пътностроителните предприятия са свързани с гаранционните депозити или задържаните суми. Често възложителите задържат определена стойност от фактурите (5-10%) като гаранция за добро изпълнение, а посочените суми се отчитат от предприятията като дългосрочни вземания и се освобождават след изтичане на гаранционния срок на конкретния обект (например асфалтиран път, който пътностроителните предприятия са задължени да поддържат няколко години след завършване като гаранция за качество). Друга специфика се от-

нася до провизиите за гаранционни ремонти, като пътностроителните предприятия начисляват разходи за провизии в баланса си, необходими за потенциални бъдещи дефекти на приключените проекти. Не без значение е и факта, че често пътностроителните предприятия изпълняват обществени поръчки в консорциум с други предприятия, което изисква разпределяне на реализираните приходи и разходи по конкретния проект, според дела на партньорите в консорциума (Илиева и др., 2025).

4. Особености на вземанията като отчетни обекти в пътностроителните предприятия

Международен счетоводен стандарт (МСС) 32 Финансови инструменти: представяне, както и Счетоводен стандарт (СС) 32 регламентират, че вземанията от клиенти са финансов актив и по-конкретно договорно право, от което следва да се получат парични средства или респективно друг финансов актив от друго предприятие. Вземанията от клиенти, според икономическата си същност, се класифицират като основни финансови инструменти, изискващи първоначална нетна инвестиция или наличието на определени плащания. Важно е да се уточни, че вземанията от клиенти се определят и като търговски вземания, защото дължимите суми от клиенти за продажба на предлагани стоки или услуги, се извършват в хода на обичайната дейност на предприятието. Отчитат се като краткосрочни или текущи, ако периодът на инкасиране на вземането е до 12 месеца или като дългосрочни (нетекущи), ако периодът е над посочения. Дългосрочните търговски вземания се признават като договорно право за получаване на бъдещи парични средства, като се оценяват по справедлива стойност и преките разходи по сключената сделка. След първоначалното им признаване дългосрочните търговски вземания на предприятието се отчитат по амортизируема стойност, като се използва метода на ефективния лихвен процент. При наличие на конкретни обективни обстоятелства за неизпълнение на задълженията от страна на контрагента, вземанията на предприятието подлежат на обезценка. Такива обстоятелства може да са свързани с финансови затруднения на контрагента, нарушаване или неизпълнение на договорените условия, просрочия в срока за плащане и др. Сумата на обезценката на вземанията е равна на разликата между балансовата стойност на активите и сегашната стойност на очакваните бъдещи парични потоци, които са дисконтирани с първоначалния ефективен лихвен процент. Самата балансова стойност на вземането се намалява чрез коректива сметка или директно, а сумата на загубата се признава в текущия финансов резултат. Пътностроителното предприятие може да отпише търговско вземане или част от него само когато прехвърля финансов актив и конкретният трансфер отговаря на условията за отписване; реализира договорните права, както и при изтичане на срока за реализирането им (Андреев, 2014).

Вземането възниква в момента на прехвърляне на собствеността върху продаваната стока или реализираната услуга. При дългосрочните договори

за пътно строителство (например изграждане на магистрали и пътища, строеж на различни съоръжения, както и рехабилитация на съществуващи пътни мрежи) посоченият момент не може да бъде конкретно определен с точност. Спецификата на вземанията като отчетни обекти при пътностроителните предприятия е свързана с реално извършените дейности, за които не са получени парични средства. Посоченото довежда до следните особености:

- Наличие на незавършено производство и материални запаси – разходите за строително-монтажни дейности, които са натрупани по аналитичните сметки на конкретен обект (при изпълнение на даден проект) може да не са преминали през техническа оценка и реално да не са одобрени.
- Съществуват договорни активи под формата на нефактурирани вземания – пътностроителното предприятие е извършило дейности и е признало като текущи приходи, според степента на завършеност на активите, но за тях все още липсва безусловно право да се извърши плащане от възложителя.
- Възникване на безусловни търговски вземания след извършено междинно плащане от страна на възложителя.

Особеностите на вземанията като отчетни обекти в пътностроителнтие предприятия се определят и от договорите, с които се възлагат строителството и управлението на инвестиционните проекти. Съвременното пътно строителство е необходимо да се адаптира бързо към различни промени, а ефективното управление на проекти и свързаните с тях бюджети е основополагащо за постигането на успех. На европейско ниво рамка за управление, която се прилага и от пътностроителните предприятия в България е свързана с договорите на FIDIC (Federation Internationale des Ingenieurs-Conseils – Международна федерация на инженерите-консултанти), разработени като стандарти в строителния сектор. Като международна организация FIDIC създава стандартизирани договори за строителни и инфраструктурни обекти, които са прилагани в световен мащаб, особено за проекти, които са финансирани от различни международни институции, с цел въвеждане на справедливи правила за всички. Договорите на FIDIC регулират отношенията между инвеститорите и изпълнителите на проекти, като въвеждат ясни права, задължения, рискове и начини за решаване на възникнали спорове. Тези договори значително улесняват управлението на проекти, като намаляват правните рискове и насърчават прозрачността и ефективността на изпълняваните дейности в сектора на строителството. Приложението на FIDIC от българските пътностроителни предприятия подпомага справянето с различни предизвикателства, като преразходи, закъснения в изпълнението на проекти и др. и едновременно подпомага международното сътрудничество и извършваните инвестиции (Вълкова, 2025).

Договорните условия на FIDIC имат съществено структуриращо и дисциплиниращо влияние върху вземанията при пътностроителните предприятия. Поради факта, че големите инфраструктурни обекти ~~от~~ у нас, които

се изпълняват от пътностроителните предприятия, се финансират основно със средства от европейски програми, то договорите на FIDIC (основно свързани с „Червената книга“ за строителство и „Жълтата книга“ за инженеринг) уреждат изцяло финансовите потоци и изискваната ликвидност на предприятията (Спасова и др., 2019).

Влиянието на договорите FIDIC върху вземанията от пътностроителните предприятия в България е в няколко аспекта. На първо място, FIDIC въвежда преклузивни срокове за претенции, свързани с искове за изпълнителя. FIDIC изискват изпълнителят да уведоми инженера за всяко събитие, което му дава право на допълнително плащане в период от 28 дни от неговото установяване. Пропускането на посочения срок довежда до загуба на правото на вземане от страна на пътностроителното предприятие като изпълнител по договора. Възниква необходимост предприятията да следят постоянно договорните клаузи, за да не загубят възможност за вземания, поради непредвидени разходи по време на изпълнение на проектите (например в резултат на неблагоприятни геоложки условия). На второ място, следва да се посочи, че вземанията на пътностроителните предприятия не възникват автоматично, а преминават през периодични междинни оценки от инженера по договора, като той проверява изпълнените строително-монтажни дейности и издава Междинен сертификат за плащане. Възложителят на проекти на пътностроителните предприятия (например Агенция „Пътна инфраструктура“) е задължен да им заплати единствено сумата, която е одобрена в посочения сертификат за плащане. В случай на забавяне или отказ от сертифициране от страна на инженера на определени изпълнени от пътностроителните предприятия дейности по реализиране на проекта, се ограничават вземанията на предприятията и се създава риск за ликвидността им. На трето място, с цел гаранция на качеството на изпълнението, FIDIC предвижда удържане на процент от всяко плащане (обикновено в размер на 5-10% от всеки издаден Международен сертификат за плащане до достигане на определения лимит). Половината от тези задържани отделни суми могат да бъдат освободени след издаване на Сертификат за приемане на обекта, а останалата половина – след изтичане на определения в договора период за установяване и съобщаване на дефекти в изпълнения проект). Това означава, че значителна част от вземанията на пътностроителните предприятия реално остават блокирани за продължителен период от време, който може да бъде и години. На четвърто място, е необходимо да се отбележи факта, че пътното строителство е изключително зависимо от цените на металите, битума и горивата, като в договорите FIDIC са предвидени клаузи за корекция или индексация на цените с използване на официални статистически индекси. Правилното включване на посочените клаузи в договорите между възложителя и пътностроителните предприятия като изпълнители им позволява законно да увеличават вземанията си при промени в пазарните цени. В случаите в които възложителят изключва посочените клаузи в специалните

условия на сключваните договори, то вземанията на пътностроителните предприятия остават фиксирани, което създава риск от финансови загуби.

По време на изпълнение на договорите от пътностроителните предприятия възникват различни непредвидени обстоятелства, например промяна в цените на горивата и битума, необходимост от допълнителни дейности и др., на база които те могат да предявят искове за допълнително плащане към възложителите. На основание § 18-21 от МСФО 15 посочените искове са свързани с модификация на договора, като следва да се отчитат като вземане или договорен актив, единствено ако е уговорено право и е вероятно да не настъпи обратно отписване на прихода. Често в практиката тези условни вземания остават като условни активи или извънбалансови за дълъг период от време, което довежда до промяна в капиталовата обезпеченост на пътностроителните предприятия.

Значителен проблем за вземанията на пътностроителните предприятия е задържането на суми от възложителите (Агенция „Пътна инфраструктура“ и общини) за отстраняване на дефекти по време на гаранционния срок. Поради факта, че посочените суми могат да се освободят след дълъг период от време (3, 5 или 10 години), то те имат скрит характер на дългосрочно вземане от изпълнителя. Друго предизвикателство, което следва да се посочи е свързано с кредитния риск. Независимо, че възложителите по изпълняваните договори от пътностроителните предприятия са обикновено държавни или общински органи, в пътното строителство съществува риск от забавяне на плащанията или ликвиден риск. При забавяне на плащане от възложител за издаване на сертификат или преминаване на периода за констатиране на дефекти, то стойността на капиталовите ресурси на пътностроителните предприятия намалява, особено в инфлационна среда.

5. Заключение

Вземанията на пътностроителните предприятия, като входящи парични потоци, показват реализираната стопанска възвръщаемост и получаваната доходност от осъществяваната икономическа дейност. Влиянието им върху финансовото състояние на предприятията изисква диференцирането им на база конкретни срокове, контрагенти, стойностни размери, начин на уреждане и др. признаци. Вземанията ~~за~~ са съществен фактор за паричните средства и ликвидността на пътностроителните предприятия. Като входящ паричен поток вземането се реализира обикновено на падежа си, но при пътностроителните предприятия има изключения, рефлектиращи както върху прогнозната ликвидност, така и върху рисковете от евентуалната им несъбираемост.

Договорите FIDIC имат съществено влияние върху вземанията на пътностроителните предприятия. Позитивното влияние се отнася до въвеждането и спазването на ясни и международно признати правила за плащане; използване на процедури за компенсиране на допълнителни и непредвидени

разходи по време на изпълнение на договора и по-бързо решаване на възникнали финансови спорове чрез специализирана Комисия за разрешаване на спорове, позволяващо събиране на оспорвани вземания значително по-бързо. Като негативно влияние следва да се посочат рискът от пълна загуба на вземания при забавено уведомление извън определения срок от 28 дни; възможностите на възложителя да променя общите условия в договора чрез специални клаузи (условия), които може да са в ущърб на пътностроителните предприятия и задържането на големи суми за продължителен период от време, до издаването на Сертификат за приемане на обекта и изтичане на определения в договора срок за съобщаване на дефекти.

Подобряване събираемостта на вземанията от пътностроителните предприятия изисква предприемане на специфичен подход, защото те като отчетни обекти са свързани с изпълнение на дългосрочни договори, възлагани от държавни и местни органи и сложни процедури по сертифициране и приемане на строително-монтажните работи. Основните възможности за подобряване на събираемостта се отнасят до оптимизация на отчетността и документирането (аналитичност по отделни договори/обекти, проследяване на задържаните суми за гаранционни срокове и известия към техническия контрол за неодобрени в срок протоколи), управление на договорните условия и кредитния риск (с изискване на междинни плащания, използване на банкови гаранции и проверка на подизпълнители и партньори), мониторинг и събиране на просрочия и др.

Използвани източници

Андреев, И. (2014). Подходи за усъвършенстване счетоводното отчитане на вземанията от клиенти на предприятието. *Бизнес управление*, бр. 1, 77-91.

Вълкова, А. (2025). Управление напроекти в строителството. Прилагане на рамковите договори FIDIC. *Икономически и социални алтернативи*, бр. 1, 18-38.

Ганев, О. (2025). Оценка на състоянието на сектор Строителство в България за периода 2018-2022 година. *Икономиката на България и Европейския съюз: предизвикателства, конфликти, решения*, София, 708-717.

Дурин, Д. Дурина, Д. (2007). Счетоводство на предприятието. София, *Форком*, 84-85.

Илиева, Е. Марова, Е. Ценова, Л. Страшилова, М. Дурин, С. Георгиев, Т. Досев, Х. (2025). Счетоводна и данъчна практика в строителството – казуси и решения. РС Издателство и бизнес консултации, 48-64.

Закон за задълженията и договорите (Обн., ДВ, бр. 275 от 1950 г., посл. изм. и доп., бр. 35 от 2021 г.) – чл. 183. [онлайн] Достъпен на: https://www.lex.bg/laws/ldoc/2121934337

Международен стандарт за финансово отчитане (МСФО) 15. Приходи от договори с клиенти. [онлайн] Достъпен на: https://audit-bg.com/wp-content/uploads/dokumenti/MSFO15.pdf

Международен счетоводен стандарт (МСС) 32. Финансови инструменти. [онлайн] Достъпен на: https://audit-bg.com/wp-content/uploads/dokumenti/MSS32.pdf

Спасова, А. Манчева, Ж. Петрова, Р. (2019). Международните типови договори за строителството и приложението им в България. *Годишник на Университета по архитектура, строителство и геодезия*, том 52, бр. 4, 1127-1138

Стоянов, Д. Савова, К. (2010). Обща теория на счетоводството. София, Университетско издателство Стопанство, с. 28

Стоянов, Д. (2012). Строително предприемачество. Варна, *Наука и икономика*, 137-141.

Счетоводен стандарт 32 – Финансови инструменти. [онлайн] Достъпен на: https://audit-bg.com/wp-content/uploads/dokumenti/SS32.pdf